

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران / ۹

سعدی شیرازی

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱ - ۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: سعدی شیرازی

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

ویراستار: هانیه فرقهچیان

طراح جلد: شیدا اسماعیلی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۰)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران:

خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۳۰۰۰

کاغذ تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ، هر گونه نسخه برداری اعم از زیراکس، عاونه نویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی)، و اقتباس در گیومه در مستثنوی و مانند آن‌ها) بدون مجوز کسی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۳۴ -

عنوان و نام پدیدآور: سعدی شیرازی / علی اکبر ولایتی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۱۹۶ ص.

فروست: آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران: ۹.

شابک: 978-964-303-315-6

وضعیت فهرست نویسی: فها.

موضوع: سعدی، مصباح بن عبدالله، - ۵۶۹۱ ق. - نقد تفسیر.

موضوع: شعر فارسی - - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد.

ردیفی کنگره: ۱۳۹۰ ص ۷ و ۵۲۱۵/۸ PIR

ردیفی دیوبی: ۱/۳۱ فا ۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۸۳۶۷

دربارهٔ مجموعه

قرن‌ها پیش از آن‌که اروپا و ممالک اروپایی کشور شوند، مسلمانان امت واحده و ایرانیان هفتی منسجم بودند. حکیم بزرگ ما، ابوالقاسم فردوسی، عمر خویش را بر سر عزت ایران گذاشت و دیگر حکیم سترگ، نظامی گنجوی، فرمود که «همه عالم تن است و ایران دل».

امت اسلامی مدت هزار سال مهد علم و تمدن و فرهنگ جهان، و ایران پرچمدار این نهضت بزرگ اسلامی بود.

شمار بزرگان علم و ادب و فرهنگ و مدنیت خراسان و خوارزم و فرارود و بین‌النهرین و فارس و عراقین و آذربایجان

و قفقاز و مصر و مغرب اقضا و اندلس پس از اسلام، صدها برابر فرهیختگان یونان و روم و اسکندریه و رها و نصیبین قبل از اسلام، و ابداعات و تولیدات علمی و فرهنگی آن‌ها غیر قابل قیاس با یکدیگر بود.

در دو سه قرن اخیر، هجوم فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی استعمار موجب رخوت و عقب افتادگی جوامع مسلمان شد، ولی بیداری اسلامی قرن گذشته و معاصر، و خیزش اسلامی چند دهه اخیر موجب حرکت مسلمانان گردید.

تلاش‌های نخستین در جهت رهایی از سلطه نظامی و سیاسی و کسب آزادی و استقلال بود و اکنون زمان بیداری فرهنگی و احیای اعتماد به نفس اسلامی و ایرانی فرا رسیده است.

برای تحقق چنین حرکتی، از جمله اقدامات اساسی، معرفی و بازشناساندن بزرگان تاریخ تمدن اسلام و ایران، و بازتعریف ارزش‌های اعتقادی اسلامی و هویت ملی است. در این جهت مؤسسه انتشارات امیرکبیر پیشقدم شد و نخستین بار جناب حجت الاسلام دکتر سید مهدی خاموشی به این کمترین پیشنهاد تألیف یکصد و ده جلد تک‌نگاری در معرفی بزرگان تاریخ علم و فرهنگ اسلام و ایران را نمود که امید است به یاری خداوند تعالی و به برکت عدد نمادین ۱۱۰، که نشان از نام

مبارک مولی الموالی حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام دارد، این مهم به انجام برسد.

خدای را سپاس گزارم که در این طریق از یاری بسیار ارزشمند و حیاتی همراهانی چون دکتر محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، دکتر محمود مصدق، مصطفی ناظم‌نیا، هومن عباسپور (سرور استار مجموعه) برخوردارم و افراد پرانگیزه‌ای چون آقای احمد نثاری رئیس محترم، و دیگر همکاران ایشان در مؤسسهٔ انتشارات امیرکبیر که با اخلاص و شوق ما را همراهی می‌کنند.

دکتر علی اکبر ولایتی

فهرست

۱۳	مقدمه
۱۹	فصل اول: روزگار سعدی
۱۹	اوضاع سیاسی
۲۳	اوضاع فرهنگی
۳۲	تولد
۳۷	مرگ
۴۸	نام و نسب
۴۱	تخلص
۴۳	زندگی
۴۷	سفرها و تحصیلات
۵۲	استادان

۵۴	ممدوحان
۵۸	مماصران
۶۲	مقلدان
۶۴	شهرت
۷۳	فصل دوم: آثار
۷۳	کلیات
۷۶	پوشان
۸۵	گلستان
۹۴	غزلیات
۱۱۲	قصاید
۱۱۷	فصل سوم: اندیشه‌ها
۱۱۸	۱. اخلاق
۱۱۹	۱-۱. اخلاق اجتماعی
۱۲۰	۲-۱. قناعت
۱۲۳	۳-۱. نیکوکاری
۱۲۷	۲. تعلیم و تربیت
۱۳۱	۱-۲. تأثیر محیط در تعلیم و تربیت
۱۳۳	۳. عرفان و تصوف
۱۴۱	۴. دین
۱۴۳	۱-۴. توحید
۱۴۴	۲-۴. کلام
۱۴۵	۳-۴. مذهب
۱۴۹	۵. عشق
۱۴۹	۶. جهان‌بینی

۱۵۵	فصل چهارم: نقد و بررسی
۱۵۵	سبک
۱۶۶	زبان و بیان
۱۷۶	تأثیر حافظ از سعدی
۱۷۹	۱. تضمین‌های حافظ از شعر سعدی
۱۸۰	۲. اقتباس‌ها و شباهت‌ها
۱۸۱	۳. استقبال‌ها
۱۸۱	مُنتهی و سعدی
۱۸۵	منابع و مأخذ
۱۸۹	نمایه

مقدمه

شیخ مصلح‌الدین سعدی چون گوهری بر تارک ادبیات ایران می‌درخشد. وی شاعری توانا، نویسنده‌ای سترگ، فقیهی متبحر، مفسری چیره‌دست، محدثی مسلط به احادیث، عارفی ژرف‌اندیش، آرمان‌گرای واقع‌بین، مردم‌شناسی آگاه به قومیت‌های اسلامی و ایرانی، ناصحی امین و پرهیزگار و شجاع، و جهان‌نیده‌ای با سیمه صدر و در یک کلمه جامع‌ترین شخصیت تاریخ ادبیات ایران بود.

در حوزه نشر، بزرگ‌ترین خدمت را به زبان فارسی کرده است. نشر وی رفیع‌ترین قله‌ای است که تاکنون هیچ‌یک از نویسندگان و ادیبان به پای او نرسیده‌اند. به

علت تسلطش بر دو زبان فارسی و عربی و تبحرش در انواع شعر شامل غزل، قصیده، مثنوی، قطعه، رباعی، و ملمع در تاریخ ادبیات ایران بی نظیر است.

گلستان وی مظهر واقع بینی و بوستانش اوج آرمان گرایی است. گفت و گوی تمثیلی جدال سعدی با مدعی شاهکار سخندانی واقع گرایی و انصاف است. او در عین اینکه معلم بزرگ اخلاق عملی و یک عارف آرمان گراست، برای جهاد در راه خدا فضیلت بالایی قائل است. به وعظ و خطابه بسنده نمی کرده؛ فقط گوشه خانقاهی روزگار نمی گذراند، بلکه در میدان جهاد علیه صلیبیان مهاجم، حضور عینی و یا تمثیلی داشت. ابیات ذیل گویای این سه خصیصه بزرگ اوست.

طریقت شناسان ثابت قدم

به خلوت نشستند چندی به هم

یکی زان میان غیبت آغاز کرد

در ذکر ییچاره ای باز کرد

بدو گفتم ای یار شوریده رنگ

تو هرگز غزا کرده ای در فرنگ

بگفت از پس چهار دیوار خویش
همه عمر نهاده‌ام پای پیش
چنین گفست درویش صادق نفس
ندیدم چنین بخت برگشته کس
که کافر ز دستانش ایمن نشست
مسلمان ز جور زبانش نرسست

در غزل، به اقرار حضرت خواجه شمس‌الدین محمد حافظ،
استاد کل است. آنجا که می‌فرماید:

استاد غزل سعدی نزد همه کس اما
دارد سخن حافظ طرز سخن خواجه
و یا شاعر دیگری می‌فرماید:

در شعر سه تن پیامبرانند
هرچند که لانی بی‌سعدی
توصیف و قصیده و غزل را
فردوسی و انوری و سعدی

او فقط توصیه نمی‌کرد، بلکه خود متخلق به اخلاق اسلامی
و جوانمردی ایرانی بود. در احترام به بزرگان و پیش‌کسوتان
نهایت تواضع را نشان می‌داد:

در احترام به حکیم بزرگ طوس می فرماید:

چنین گفتم فردوسی پاک‌زاد
که رحمت بر آن تربست پاک‌باد
می‌آزار موری که دانه‌کش است
که جان دارد و جان شیرین خوش است

در احترام غیر مستقیم به انوری در وصف آن نصرانی که شعری
را مدعی شده بود می‌گوید: شعر او را به دیوان انوری یافتند.
در احترام به استاد خویش می‌گوید: چندان که مرا ابوالفرج
جوزی رحمه الله ترک سماع فرمود

و یا در مورد شیخ شهاب‌الدین عمر سهروردی می‌فرماید:

مرا شیخ دانای مرشد شهاب
دو اندرز فرمود بر روی آب
یکی آنکه در نفس خود بین مباش
دگر آنکه در جمع بد بین مباش

ارادت وی به اهل بیت پیامبر (ص) مثل زدن است. مدعی
نیستیم که قطعاً شیعه بود و تقیه می‌کرد، ولی اگر هم شیعه
بود، جز این نمی‌گفت. می‌توان از کلیات سعدی چاپ فروغی
ابیات ذیل را شاهد مثال آورد:

کس را چه زور و زهره که وصف علی کند
 جبار در مناقب او گفته «هل اتی»
 زور آزمای قلعه خیبر که بند او
 در یسکدیگر شکسته به بازوی «لافتی»
 مردی که در مصاف زره پیش بسته بود
 تا پیش دشمنان نکند پشت بر غزا
 شیر خدا و صفدر میدان و بحر جود
 جان بخش در نماز و جهان سوز در و غا
 دیباجه مروت و دیوان معرفت
 لشکرکش فتوت و سردار اتقیا
 فردا که هر کسی به شفیع زند دست
 ماییم و دست و دامن معصوم مرتضی

علی اکبر ولایتی